

2199-353X

CAPPADOCIA JOURNAL OF HISTORY AND SOCIAL SCIENCES

*CAPPADOCIA JOURNAL OF HISTORY AND
SOCIAL SCIENCES is an online international
refereed that is published semiannually.*

Volume 7

2016

ÜRGÜP DAVUT AĞA CAMİSİ'NE DAİR YENİ TESPİTLER

Remzi AYDIN*

Özet

Bu çalışmada, Orta Anadolu'nun önemli tarihi ve turistik merkezlerinden biri olan Nevşehir'in Ürgüp ilçesinde bulunan bir cami incelenmiştir. Bölgenin önemli ailelerinin ikamet ettiği Kayakapı Mahallesi'nde inşa edilen caminin kitabesinin bulunmayışı banî, mimar ve inşa tarihi gibi bilgilerinin tespit edilmesini engellemektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde tespit ettiğimiz belgeler neticesinde yapının banî ve inşa tarihine dair önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Camideki süsleme kompozisyonları ile belgede tespit edilen tarihin süsleme anlayışının paralellik sergilediği görülmüştür. Yapı üzerindeki incelemelerde, tarihi süreç içerisinde caminin çeşitli değişiklikler geçirdiği de anlaşılmıştır. Netice olarak elde edilen bilgi, belge ve bulgular doğrultusunda caminin 1734 yılından kısa bir süre önce, bölgenin önemli hayırseverlerinden Davud Ağa tarafından inşa ettirildiği tespit edilmiştir. 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında ise yöre geleneğinin de etkisiyle camiye bir de yazlık bölümün ilave edildiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lale Devri, Nevşehir, Ürgüp, Davud Ağa.

NEW EVALUATION ON ÜRGÜP DAVUT AĞA MOSQUE

Abstract

In this study, a mosque in the town of Ürgüp, an important historic and touristic center in the province of Nevşehir in Central Anatolia, has been researched. Due to the lack of an inscription with the mosque, housed in Kayakapı district once inhabited by the prominent families of the area, to establish the donor, architect or the construction date has not been possible. However, some important information about the donor and the construction date of the building has been reached through the documents found in the Ottoman Archive of the Prime Ministry. It has been observed that the compositions of decoration in the mosque and the perception of decoration of the period, pointed by this document, resemble. As a result of the researches carried out on the building, it has also been inferred that the building has gone through some changes in the past. As a result, in the light of information, documents and findings obtained during this study, it has been confirmed that Davud Ağa, one of the significant benefactors in the area, had the mosque built shortly before 1734. It has also concluded that a summer section was added in the 19th century or the beginning of the 20th with the influence of the local tradition.

Keywords: Tulip Era, Nevşehir, Urgup, Davud Agha.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri. El-mek: raydin77@gmail.com

Giriş

Osmanlı döneminde Konya Vilayeti'nin, Niğde Sancağı'na bağlı bir kasaba olan Ürgüp, günümüzde Nevşehir'e bağlı bir ilçedir. Ürgüp, Damat İbrahim Paşa'nın, memleketi Muşkara'yı (Nevşehir) imar edip kadılık makamını naklettiği 18. yüzyıla kadar, bu makama ev sahipliği yapmaktaydı. Bundan sonra idari statüsü ve sınırları değişse de Ürgüp, yine önemini korumuştur. İbrahim Paşa ve yakınları memleketleri Muşkara'nın yanı sıra Ürgüp'e de çeşitli eserler kazandırmışlardır¹. 19. yüzyılın önemli coğrafya eserlerinden biri olan, Kâmûsu'l A'lâm'da, Ürgüp'ün otuz köyden müteşekkil, 2500'ü Hıristiyan, kalanı İslam olmak üzere 22500 nüfusa sahip olduğu ve kazada 70 cami-mescit, beş kilise ve 11 kütüphane bulunduğu bildirilmektedir².

Bu makalede, Ürgüp'ün Kayakapı Mahallesi'nde bulunan inşa tarihi ve banisi kesin olarak belli olmayan bir cami ele alınmıştır. Bilinmeyen hususlara cevap aranırken, tarihi bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır. Bu noktada, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yer alan belgeler belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra yapının mimari unsurları üzerindeki bezeme anlayışı ile benzerlik gösteren ve tarihi bilinen yakın çevre örnekleri ile kıyaslamalara da başvurulmuştur. Ayrıca yapı üzerindeki çeşitli izlerden hareketle yapıdaki değişim ve ilaveler de incelemeye konu edilmiştir. Ele aldığımız yapı ile ilgili şimdiye kadar yapılmış tek bir ciddi çalışma bulunmaktadır³.

1. Davut Ağa Camisi Plan ve Mimari Özellikleri

Cami, Ürgüp ilçe merkezindeki kayalık bir alanda konumlanan Kayakapı Mahallesi, Davut Ağa Sokak'ta yer almaktadır (Foto. 1–5). Yapının üzerinde inşa veya tamir kitabesi bulunmamaktadır. Bu sebeple yapının banisi, inşa tarihi ve mimarı öğrenilememektedir. Ancak ismine atfen yapının Davud Ağa tarafından inşa ettirildiği rivayet edilmektedir.

Yapı doğu-batı doğrultuda eğimli bir arazinin taraçalandırılmış bölümünde inşa edilmiştir. Caminin inşasında, Ürgüp'ün Esbelli Mahallesi'nde yer alan taş ocaklarından çıkartılan Esbelli taşı kullanılmıştır. Harimin beden duvarları ile avlu duvarları düzgün kesme taş, yazlık bölüm ve taraçanın ihata duvarları ise kaba yonu taş malzemedendir.

Caminin doğu ve kuzeyinde küçük bir avlusu bulunmaktadır. Avluya geçiş, kuzeybatı yöne doğru kırılan avlu duvarı üzerindeki yuvarlak kemerli kapı açıklığından sağlanmaktadır (Foto. 6). Kesme taştan inşa edilen avlu duvarlarının ve avlu giriş kapısının üzeri harpuştalı olarak yapılmıştır. İki sıra ince şerit silme ile çevrelenen giriş açıklığının kemer kilit taşı üzerinde yivlenmiş kabara,

¹ Mustafa Oflaz, "Ürgüp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 42, İstanbul, 2012, s. 359–361.

² Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l A'lâm*, Cilt: 2, İstanbul, 1306, s. 1075–1076.

³ Bu çalışmada, yapının inşa tarihi, süsleme özelliklerinden hareketle, geniş bir aralığı kapsamasına rağmen isabetle 18. yüzyıl olarak doğru tespit edilmiştir. Osman Eravşar, *Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslâm Devri Yapıları*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993, s. 71–73. Nevşehir ve çevresinin konu edildiği bir başka tezde ise yapı hakkında yeni bir şey ortaya konmamıştır. Uğur Sezgin, *XVIII. Yüzyılda Nevşehir ve İlçelerindeki Osmanlı Dini Mimari Eserleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2002, s. 93–95.

yanlarında ise üzerlerinde altı kollu çiçek motifleri bulunan gülbezekler yer almaktadır. Kemer üzeni taşlarının yüzeyinde ise içerisi sekiz kollu yıldız kompozisyonu ile doldurulmuş gülbezekler bulunmaktadır (Foto. 7, Çizim 8).

Avlu içerisinde yazlık ve kışlık bölüm ile minareye çıkışın sağlandığı merdiven yer almaktadır. Kışlık bölüm, avlunun güneybatı köşesinde konumlanmış olup, harim ve kuzeyindeki son cemaat mahallinden oluşmaktadır. Kışlık bölüme sonradan ilave edilen yazlık bölüm ise harimin doğusunda yer almaktadır (Çizim 1). Yapının minaresi ise kışlık bölümün kuzeybatı köşesine yerleştirilmiştir.

Avlunun batı cephesinde köşk minareye çıkışın sağlandığı merdiven yer almaktadır (Foto. 8–9). Merdiven avlunun biçimine uygun olarak doğu yönden başlamak üzere üç noktada kırılma yapmaktadır. Toplam 17 basamak ile minare merdiveninin sahanlığına çıkılmaktadır. Dışa doğru taşırılan merdiven basamaklarının yüzeyleri içbükey ve düz silmeler ile hareketlendirilmiştir. Merdiven sahanlığından sonra üç basamak daha çıkılarak köşk minareye ulaşılmaktadır. Köşk minare dört sıra taştan örülmüş bir kaide üzerinde yükselmektedir. Köşk minarenin külahı, sekiz köşeli dört adet yekpare sütun tarafından taşınan ve bu sütunları birbirine bağlayan yekpare dilimli kemerlerin üzerine oturmaktadır (Foto. 10). Kemerlerin her bir yüzü üzerinde, tam ortada, kazıma tekniğinde işlenmiş içerisi altı kollu yıldız ile doldurulmuş gülbezekler yer almaktadır (Foto. 11). Sekiz köşeli külahın her yüzü ise kaş kemer şeklindeki yüzeysel oymalar ile bezenmiştir. Kemerler ile külah arasındaki bölüm ise silmelerle hareketlendirilmiştir.

Cami, taraçalandırılarak kazanılan alanın güneybatısına konumlandırılmıştır. Caminin batı cephesi kaya zemine bitişik olup sağır tutulmuştur (Foto. 12, Çizim 5). Batı cephe arazi yapısından dolayı yanından geçen yolun zemininden ortalama 1.80 m. yükseklikte bir kota sahiptir. Aynı sebepten kaynaklı olarak güney cephede, zemin seviyesinden ortalama 1.50 ile 3.50 m. arasındaki farklı kotlardadır. Güney cephenin tam ortasında bir adet demir parmaklıklı, düşey dikdörtgen pencere açıklığı yer almaktadır (Foto. 13, Çizim 6). Doğu cephe düz bir zemin üzerinde yükselmektedir. Cephe üzerinde iki adet basık kemerli dikdörtgen pencere açıklığı bulunmaktadır. Cephenin güneyindeki pencere açıklığı üzerinde demir pencere parmaklığı mevcuttur. Cephe arazinin eğimi ile aynı yönde olduğundan payanda ile desteklenmiştir. Kalın ve uzun olan payanda cephedeki pencerelerin arasına yerleştirilmiştir (Foto. 14–15, Çizim 7). Caminin son cemaat mahali olarak kullanılan kuzey cephesi, sivri kemerli derin bir eyvanla vurgulanmıştır (Foto. 16). Diğer cephelerde olduğu gibi bu cephenin de saçak kısmı kaval ve düz silmeler ile çevrelenmiştir. Eyvan içerisindeki kuzey cephe duvarının ortasında harim giriş kapısı mevcuttur (Foto. 17). Kapının üstünde ve yanlarında günümüzde kapatılmış olan birer adet pencere açıklığı bulunmaktadır (Foto. 16). Basık kemerli harim giriş kapısının etrafı, üç taraftan yüzeyi bezemesiz silmeler ile kuşatılmıştır. Kemer kilit taşının üzerinde kabartma olarak işlenmiş bitkisel bezemeli gülbezek yer almaktadır. Kemerin üst kısmında yüzeyden taşırılmış kemer köşeliği, onun üstünde ise içerisi üç

sıra kasetle doldurulmuş yatay dikdörtgen kitabe panosu bulunmaktadır. Kitabe panosunda herhangi bir bezeme veya yazı unsuru mevcut değildir. Kapının üst kısmında, kapatılmış pencerenin sıvalı yüzeyinde, kalemişi celi-sülüs hatlı “çifte vav” kompozisyonu işlidir (Foto. 18, Çizim 4).

Harim güney-kuzey doğrultuda dikdörtgen bir plana sahiptir (Çizim 1, Foto 19–20). Harimin üzeri içten sivri tonoz ile örtülü olup dıştan düz toprak damdır. Harimin ana kayaya bitişik batı cephesinde herhangi bir açıklık yer almamaktadır. Batı cephede sadece eşya koyma amaçlı olarak yapılmış iki adet niş bulunmaktadır (Foto. 21, Çizim 2,5). Harimin doğu cephesinde sadece iki adet şevli pencere mevcuttur. Bu pencerelerden kuzeydekinin kenarında alçı üzerine kalemişi ile yapılmış bitkisel kompozisyonlar işlenmiştir (Foto 22). Harimin kuzey cephesindeki kapatılmış pencerelerden her biri de şevlidir. Dış cephede basık kemerli bir form gösteren kapı açıklığı iç kısımda yuvarlak kemerlidir (Foto. 20). Harimin güney cephesinin tam ortasında mihrap ve mihrabın üst kısmında pencere yer almaktadır (Foto. 19). Bu pencere de diğerleri gibi şevli olarak düzenlenmiştir. Yeşil, kırmızı, kahverengi ve siyah renkli yağlı boya ile kaplanmış taş mihrap büyük oranda tahrip olmuştur. Mihrabın etrafının bordürlerle çevrili olduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Mihrabın büyük oranda sağlam kalmış kavsarası altı sıra mukarnasa sahiptir. Kavsara köşeliklerinde etrafi sarmaşıklarla çevrelenmiş birer adet gülbezek motifi yer almaktadır (Foto. 23–24). Mihrabın batısında güney cephe duvarına bitleştirilmiş taş minber bulunmaktadır. Minberin köşk kısmı ile korkulukları günümüze ulaşamamıştır. Taş bir kaide üzerine kurulan minberden günümüze yan aynalıklar, pabuçluklar ve 8 basamaklı merdiven ulaşmıştır. Yan aynalıkların altında üç adet pabuçluk bulunmaktadır. Mihrapta olduğu gibi minber üzerinde de yeşil, kırmızı ve kahverengi yağlı boya uygulamaları görülmektedir. Minber yan korkulukları ile pabuçlukların yüzeyi oyma tekniğinde işlenmiş bitkisel ve geometrik kompozisyonlar ile bezelidir (Foto. 25–27).

Caminin kuzeydoğusunda, dilatasyon izlerinden yapıya sonradan eklendiği anlaşılan, yamuk planlı yazlık bölüm yer almaktadır (Çizim 1, Foto. 28–29). Yazlık bölüme giriş, caminin doğu cephesinin kuzey ucuna bitleştirilerek yapılmış hafif sivri kemerli bir kapı açıklığı ile sağlanır (Foto. 30). Bu kapı ile aynı aks üzerinde, caminin doğu cephesini desteklemek üzere yapılmış payandanın kuzey yüzüne yerleştirilmiş mihrap bulunmaktadır (Foto. 31). Mihrap nişini örten yekpare taş kavsara istiridye kabuğu formundadır. Kavsaranın etrafi kemer şeklinde bir silme ile çevrilidir. Kavsaranın üzerinde kalemişi boya izleri görülmektedir (Foto. 32). Mihrap nişinin içerisinde günümüze ulaşamayan kalemişi ile yapılmış perde ve askılı kandil kompozisyonunun yer aldığı kaynaklarda ifade edilmektedir⁴.

2. Süsleme:

Genel olarak sade bir süsleme programına sahip olan camide bezeme unsurları kapılar, mihraplar, minber ve minare gibi mimari öğeler üzerindedir. Ağırlıklı olarak taş malzeme üzerinde oyma tekniği ile yapılan bezemeler görülmekle birlikte sıva üzerine kalemişi tekniğiyle yapılmış

⁴ Eravşar, s. 73.

süslemeler de mevcuttur.

Avlu ve harim giriş kapısı ile köşk minare üzerindeki mütevazı süslemeler, içleri çiçek ve yıldızlarla doldurulmuş gülbezeklerden ibarettir (Foto. 7, 11). Yapıdaki esas süsleme kompozisyonları mihrap ve minber üzerinde görülmektedir. Mihrabın etrafını çevreleyen bordürler maalesef tahrip olmuştur. Mevcut durumunda bordürlerde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Kavsara kısmı ise içerisi Türk üçgenleri ile doldurulmuş mukarnaslara sahiptir. Kavsara köşeliklerinde ise simetrik bir düzenleme görülmektedir. Buradaki süsleme kompozisyonunu sarmaşıklar içerisine yerleştirilmiş gülbezekler meydana getirmektedir (Foto. 24). Yapıdaki en süslü unsur minber üzerinde yer almaktadır. Korkuluk ve köşk kısmı günümüze ulaşamayan minberin yan aynalık ve pabuçluklarının arasını bitkisel bezemeler doldurmaktadır. Minberin yan aynalıkları üzerindeki süsleme kompozisyonları neredeyse simetriktir. Minberin doğu cephe pabuçluklarının arasındaki her bir yüzey, vazo içerisinden çıkan lale ve papatya demetleri ile süslenmiştir. Yan aynalığın ortasında, üç kademeli olarak işlenmiş altı yapraklı bir gülbezek ile ortasında altı kollu yıldız yer almaktadır. Gülbezeğin etrafı ok ucu şeklindeki bezemelerle çevrelenmiş ve güneş kursu görünümü kazandırılmıştır. Aynalığın güney köşesinde, vazodan yukarıya ve yana doğru “S” biçimli kıvrımlar yaparak uzanan sarmaşık motifi yer alırken, kuzey köşesinde ise aynı şekilde vazodan çıkarak yanlara ve yukarı doğru uzanan uzun saplı ve yapraklı lale kompozisyonu işlenmiştir (Foto. 26). Minberin batı cephesindeki pabuçluklarının arasındaki yüzeyler boş bırakılmıştır. Aynalıkta ise doğu cepheadekinden farklı olarak sarmaşık motifinin yerini vazodan yukarı doğru dik olarak çıkan dallar ile üzerindeki beş yapraklı çiçek motifi almıştır (Foto. 27). Oyma tekniğinde yapılmış bir başka öge ise yazlık bölümün mihrap kavsarasıdır. İstiridye kabuğu formundaki kavsara bu bölümdeki tek süsleme unsurudur (Foto. 31–32).

Kalemişi tekniğiyle yapılmış süslemeler, giriş kapısının üzerindeki “çifte vav”, harimin doğu cephesinin kuzeyindeki pencerenin üzerindeki bitkisel bezeme ve yazlık bölüm mihrap kavsarası üzerindeki renkli boyalardan ibarettir. Kapı üzerindeki “çifte vav” hattı beyaz sıvalı zemin üzerine siyah boya ile yapılmış olup, uçları üçlü yapraklar ile sonlanmaktadır (Foto. 18). Harim penceresinin kenarındaki altı yapraktan oluşan çiçekler ile diğer yapraklar, beyaz sıva üzerine mavi renk boya ile işlenmiştir (Foto. 22). Yazlık bölüm mihrabının kavsarasının üzerinde ise sadece mavi renkli boya kalıntıları görülebilmektedir (Foto. 32). Yazlık bölüm mihrap nişinin içerisinde bulunduğu kaynaklardan öğrenilen perde ve askılı kandil kompozisyonundan⁵ günümüze sadece boya kalıntıları ulaşabilmiştir.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Yapıda herhangi bir kitabenin bulunmayışı yapının bani, inşa tarihi, mimarı ve geçirdiği değişimleri öğrenmemizi engellemektedir. Bununla birlikte kitabe dışındaki çeşitli veriler belli ölçüde görüş ileri sürmemize imkân vermektedir. Bu çerçevede, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nde

⁵ Eravşar, s. 73.

tespit ettiğimiz belgeler, caminin banisinin kimliğini kesinleştirmektedir. İnşa tarihini ise yaklaşık olarak belirlememizi mümkün kılmaktadır. Yapıya ilişkin en eski tarihli belgeler, hicri 29 Zilkade 1158 tarihine ait olup, miladi karşılığı ise 23 Aralık 1745 tarihine denk gelmektedir (Ek 1–4). Birbiri ile aynı tarihte düzenlenmiş dört belge, yapıda imam ve hatip olarak görev yapacak kişilerin atamalarına yönelik yazılmıştır. Ürgüb Naibi tarafından kaleme alınan belgelerde; yapının banisinin Davud Ağa adında bir hayır sahibi olduğu “*Kasaba-i Ürgübde Kayakapu mahallesinde vaki’ ashab-ı hayratdan Davud Ağa nam sahibü’l hayrın bina eylediği cami’ şerif...*” şeklinde ifade edilmiştir⁶. Bahsi geçen Davud Ağa’nın kimliği hakkında tarih vesikaları ve yayınlarda herhangi bir bilgi bulunmamıştır. Bununla birlikte Davud Ağa’nın Ürgüb’e su temin eden Damad İbrahim Paşa’nın suyolları emini olarak tayin ettiği Derviş Ağa’nın oğlu olduğu ileri sürülmektedir. Davud Ağa’nın soyundan gelen ve caminin kuzeybatısındaki konağın varislerinden olan Mustafa Cazgır’da bulunan büyük bir bakır sini üzerinde yazılı olduğu belirtilen “E’l-hacc Davud Ağa, yapan Es-seyyid Suad, 1156”⁷ ifadesi, Davud Ağa’nın 1743–1744’ yılında yaşadığını ortaya koymaktadır. Belgelerdeki tarihler ile sinidekinin yaklaşık olması bu anlatının doğru olduğunu göstermektedir. Netice olarak bani Davud Ağa’nın bölgenin önemli isimlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. İmam ve hatip atamasına yönelik olarak ayrı ayrı yazılmış 23 Aralık 1745 tarihli her iki belgede de, caminin inşasından sonra görev yapacaklar için verilmiş ilk beratın tarihi de belirtilmiştir. Belgelerdeki “... Ürgüb kadısı Mevlana Ali zide fazlühü arz itmeğin mezbur Davud’un kendi tedarik eylediği otuzdokuz akçe mahlulesinden yevmi sekiz akçesi hatib ve altı akçesi imam olanlara ber-vech-i tahsis tevcih ve mahalline kayd ve kasr-ı yedd hazinemanda olunmak ferman olmağla hala cami’ şerifde imam (hatib)⁸ olan işbu rafî’ tevki’ refî’-üş-şan-ı hakani hakkında müzil inayet-i padişahanem zuhura getirüb **binyüzkırkaltı senesi Ramazan-ı şerifin yirminci günü tarihiyle** tevrih virilen ruşen-i humayun mucibince bu berat-ı hümayun virdim ve buyurdum ki...” ifadeleri yapıya ilk görevli atamasının, 24 Şubat 1734 tarihinde padişah tarafından verilen berat ile yapıldığı tespit edilmektedir. Bu bilgiden caminin inşasının bahsi geçen tarihten önce tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bir yapıya görevli atamasının yapılabilmesi için önce yapının tamamlanması gereklidir. Ayrıca bu atamanın gerçekleşmesi için merkezden izin alınması zorunludur. Netice olarak caminin inşasının görevli atamasının onaylandığı 24 Şubat 1734 tarihinden kısa bir süre önce yapıldığı büyük olasılıktır. Belgede yapının görevlisine verilecek ücretin Develi mukataasından pay alan ve vefat etmiş şahıslardan kalan paralar ile ödeneceği de belirtilmiştir (Ek 1, 2)⁹. Aynı dosya içerisinde yer alan diğer belgelerde ise 1745 yılında camide imam ve hatip olarak görev yapan Seyyid Ali Halife’nin yaptığı iş karşılığında herhangi bir alacağının kalmadığı bir hüccetle kayıt altına alınmıştır (Ek 3,

⁶ BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 15, Gömlek No: 900-1; BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 10, Gömlek No: 664-1.

⁷ Nazife Gürlek, “Davud Ağa Konağı”, **Kayakapu Bülteni**, Sayı: 8, Ürgüb, 2014, s. 5.

⁸ Diğer belgede metin aynı olmakla birlikte verilecek ücretle görev tanımı değişmektedir.

⁹ BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 15, Gömlek No: 900-1; BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 10, Gömlek No: 664-1.

4)¹⁰. Yapıya dair bir başka belge ise 27 Mart 1839 tarihli Sultan II. Mahmud'un beratıdır. İmam ve hatip atanmasına yönelik beratta yine caminin banisinin adı Davud Ağa olarak geçmekte; içerikte ise görev değişimine yönelik bilgiler yer almaktadır¹¹. Berat bahsi geçen tarihte caminin işler vaziyette olduğunu göstermektedir (Ek 5).

Yapıda yer alan az orandaki süsleme unsurları da belgelerde bahsi geçen tarih ile benzer bir tarihlendirme yapılmasına imkân tanımaktadır. Vazodan çıkan çiçek demetleri, öteden beri görülen ve 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanatın hemen her alanında ve her malzeme üzerinde sıklıkla kullanılan süsleme kompozisyonlarıdır¹². İncelediğimiz Davud Ağa Camisi'nin minberi üzerindeki kompozisyonların en yakın benzerlerini Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi içerisindeki cami (1726)¹³ ile Kayseri Hasinli Camisi (1714)¹⁴ minberlerinde görmekteyiz. Her iki minberde de Davud Ağa Camisi minberinde olduğu gibi yan aynalık merkezinde birer gülbezek yer almaktadır. Aynı şekilde pabuçluklar arasındaki alanlar da vazodan çıkan natüralist üslupta çiçek motifleri ile bezenmiştir¹⁵. Hasinli Camisi'nin giriş açıklığı¹⁶ ve mihrabında da vazodan çıkan natüralist üslupta lale ve karanfil demetleri yer almakta¹⁷ ve Davud Ağa Camisi minberindekiler ile aynı üslupta işlenmişlerdir. Lale Devri ve sonrasında inşa edilen hemen her yapı türünde ve malzeme üzerinde benzer süsleme kompozisyonlarını görmek mümkündür. Bunlar başkent İstanbul yapılarının yanı sıra taşradaki yapılarda da karşımıza çıkmaktadır. İstanbul Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Camisi (1720) cümle kapısı¹⁸, Üsküdar Ahmediye Camisi (1722) minberi¹⁹, Kayseri Ali Hoca Camisi (1708) mihrabı, Şanlıurfa Rızvaniye Camisi (1716–1717) ahşap kapı kanatları ve mihrabı²⁰ başkent ve taşradaki yapılar üzerinde görülen vazodan çıkan lale, karanfil, papatya çiçeklerinin natüralist üslupta kullanıldığı bazı yapılardır. Bu kompozisyonun yoğun olarak görüldüğü bir başka yapı türü ise çeşmelerdir. Emetullah Gülnuş Valide Sultan Çeşmesi (1729)²¹, Azapkapı Saliha Sultan (1732)²², Kaptan Hacı Hüseyin Paşa (1732), Topçubaşı İsmail Ağa (1731),

¹⁰ BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 15, Gömlek No: 900-2; BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 10, Gömlek No: 664-2.

¹¹ BOA., Fon Kodu: C.EV., Dosya No: 282, Gömlek No: 14375. Beratta camide imam ve hatiplik yapan Es-seyyid Mustafâ'nın, görevinden kardeşi Es-seyyid Mehmed Yekta Halife lehine vazgeçtiği bildirilmektedir. Görev karşılığı ödenecek ücretin diğer belgelerde olduğu gibi Develi Mukataası gelirlerinden karşılanacağı da ifade edilen bir diğer husustur.

¹² Azade Akar, "Tezyini San'atlarımızda Vazo Motifleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 8, Ankara, 1969, s. 269–271; Gülbün Ünver, "Osmanlı Sanatında Vazolu ve Vazosuz Çiçek Demetleri" *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 9, Ankara, 1971, s. 322.

¹³ İlknur Aktuğ, *Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi*, Ankara, 1992, s. 67.

¹⁴ Yıldırım Özbek, Celil Arslan, *Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri*, Cilt: I, Kayseri, 2008, s. 183–184.

¹⁵ Aktuğ, s. 67; Alper Altın, *Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011, s. 148–151.

¹⁶ Erkan Atak, *Anadolu'da Lale Devri Mimarisi (İstanbul Dışı Örnekler Üzerine Bir Araştırma)*, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale, 2014, s. 495.

¹⁷ Remzi Aydın, *Kayseri Mihrabları*, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, s. 70–71.

¹⁸ Duygu İlkhan Söylemez, *Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme (1703–1839)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s. 177.

¹⁹ Gülçin Erol Canca, "Üsküdar Ahmediye Külliyesi ve Lâle Devri Mimarisi İçinde Bir Değerlendirme", *Üsküdar Sempozyumu VI*, Cilt: 1, İstanbul, 2009, s. 201.

²⁰ Atak, s. 224–225, 116–118, 495.

²¹ Fazilet Koçyiğit, *Lale Devri İstanbul Çeşmeleri*, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Lisans Tezi), Kayseri, 2013, s. 182.

²² H. Örcün Barışta, *Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi*, Ankara, 1995, s. 41–58.

Kemankeş (1731)²³ ve Bereketzade (1732)²⁴ çeşmeleri, vazodan çıkan natüralist üslupta çiçek motiflerinin görüldüğü başkent örneklerinden bazılarıdır. Niksar Halil Efendi Çeşmesi (1710–1711)²⁵ ve Kayseri, Nize Köyü, Isba Çeşmesi (1735 öncesi) vazodan çıkan lale kompozisyonlarının görüldüğü taşra örnekleridir. Isba Çeşmesi, Lale Devri Baş Mimarı Kayserili El-Hac Mimar Mehmed Ağa'nın doğum yeri Nize Köyü'ne yaptırdığı dört çeşmeden ayakta kalan tek örnek olması sebebiyle ayrı bir önem taşımaktadır²⁶.

Yukarıdaki örneklerden görüleceği üzere lalenin vazo içerisindeki kullanımı 18. yüzyılın başlarından itibaren artmaya başlamıştır. Ele aldığımız Davud Ağa Camisi'nin minberindeki bu kompozisyon ile dönemdeki diğer örneklerin benzerliği dikkate alındığında, belgede tespit ettiğimiz 1734 tarihinin büyük oranda doğru olma ihtimali artmaktadır.

Yapının inşa edildiği tarihten sonraki yıllarda çeşitli müdahalelere maruz kaldığı üzerindeki mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Halihazırda doğu cephedeki payanda ile payandanın kuzeyinde meydana getirilen yazlık bölümün camiye sonradan ilave edildiği dilatasyon izlerinden anlaşılmaktadır. Bu ilavenin ne zaman yapıldığını gösteren herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte yazlık bölümün güney duvarının ortasındaki mihrap nişinde günümüze sadece boya izleri kalan perde ve askılı kandil kompozisyonu çoğunlukla 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında görülmektedir. Nevşehir ve çevresinde benzer mihrap bezemesine sahip camiler bulunmaktadır. Fakuşağı Köyü (1847–1848), Ortahisar Sultan Alâeddin (1857), Gülşehir Ovaören Köyü (1896), Şahin Efendi Köyü (1901–1902), Ortahisar Ali Reis (1902), Aksalur Reşadiye (1910) ve Uçhisar Karamanoğlu (1911–1912)²⁷ camilerinin mihrap nişlerinde askılı kandil ve perde motifleri tek veya birlikte kullanılmışlardır. Yukarıda sıralanan örneklerin tarihlerinden yola çıkılarak Davud Ağa Camisi'nin yazlık bölümünün, mihrap nişinde olduğu belirtilen benzer kompozisyonlardan hareketle, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başları arasında yapıya ilave edildiği ileri sürülebilir. Yapıdaki değişikliklerin bir kısmı da harimin son cemaat mahallindedir. Giriş açıklığının her iki yanı ile üzerindeki pencere açıklıklarının sonradan kapatıldığı harimdeki izlerden anlaşılmaktadır. Dış cephenin yüzeyindeki sıvaların bütünlük göstermesi üç pencerenin de aynı tarihte kapatıldığını göstermektedir. Giriş açıklığının üzerindeki pencerenin sıvalı yüzeyinde yer alan “çifte vav” kompozisyonu ile yazlık bölümün mihrabında var olduğu belirtilen kalemişi bezemeler, muhtemelen çağdaştır. Harim doğu cephe kuzey penceresinin kenarındaki kalemişi bezemelerin de aynı tarihte yapılmış olması muhtemeldir. Genel olarak değerlendirildiğinde kalemişi süslemelerin tamamının aynı tarihte yapıldığı söylenebilir. Ancak bu ilavelerin ne zaman yapıldığını kesin olarak belirtmek

²³ H. Örcün Barışta, **İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetinden Meyva Tabağı Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler**, Ankara, 1991, s. 19–21, 44–49, 62–68.

²⁴ H. Örcün Barışta, **İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi**, İstanbul, 1989, s. 18–25.

²⁵ Atak, s. 426.

²⁶ Sultan Murat Topçu, “Kayserili Mimar El-Hac Mehmet Ağa'nın Kayseri'deki Hayratı” **Karadeniz**, Sayı: 13, Ardahan, 2012, s. 50.

²⁷ Mehmet Pınar, **Nevşehir Mihrapları**, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011, 77–79, 82–84, 92–94, 95–97, 98–99, 100–102, 103–104.

mevcut veriler doğrultusunda mümkün değildir.

Sonuç olarak mevcut belge, bilgi ve izler çerçevesinde caminin Davud Ağa tarafından yaptırıldığı ve 1734 yılı itibariyle inşa edildiği tespit edilmiştir. Yapının mimari unsurları üzerindeki süslemeler de bu tarihi doğrulayacak mahiyettedir. Lale Devri'nin en önemli aktörü Damat İbrahim Paşa'nın hemşerileri, bölgesel özellikler ile dönemin süsleme anlayışını bir arada sergileyen mütevazı bir eseri memleketlerinde vücuda getirmişlerdir. İncelememiz sırasında başlanan restorasyon çalışmalarının ivedilikle tamamlanarak, yapının hizmete açılması, ayakta kalması için elzemdir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV KAYNAKLARI

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: Ali Emiri, I. Mahmud, Dosya No: 15, Gömlek No: 900-1, 2.**
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: Ali Emiri, I. Mahmud, Dosya No: 10, Gömlek No: 664-1, 2.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: Cevdet Evkaf, Dosya No: 282, Gömlek No: 14375.

2. ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

- AKAR, Azade, "Tezyini San'atlarımızda Vazo Motifleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 8, Ankara, 1969, s. 267-271.
- AKTUĞ, İlknur, **Nevşehir Damat İbrahim Paşa Külliyesi**, Ankara, 1992.
- ALTIN, Alper, **Kayseri Minberleri (Cumhuriyet Dönemine Kadar)**, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011.
- ATAK, Erkan, **Anadolu'da Lale Devri Mimarisi (İstanbul Dışı Örnekler Üzerine Bir Araştırma)**, (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Çanakkale, 2014.
- AYDIN, Remzi, **Kayseri Mihrabları**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.
- BARIŞTA, H. Örcün, **İstanbul Çeşmeleri Bereketzade Çeşmesi**, İstanbul, 1989.
- BARIŞTA, H. Örcün, **İstanbul Çeşmeleri Beyoğlu Cihetinden Meyva Tabakları Motifleriyle Bezenmiş Tek Cepheli Anıt Çeşmeler**, Ankara, 1991.

BARIŞTA, H. Örcün, **Azapkapı Saliha Sultan Çeşmesi**, Ankara, 1995.

CANCA, Gülçin Erol, “Üsküdar Ahmediye Külliyesi Ve Lale Devri Mimarisi İçinde Bir Değerlendirme”, **Üsküdar Sempozyumu VI**, Cilt: 1, İstanbul, 2009, s. 191–202.

ERAVŞAR, Osman, **Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslâm Devri Yapıları**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993.

GÜRLEK, Nazife, “Davud Ağa Konağı”, **Kayakapı Bülteni**, Sayı: 8, Ürgüp, 2014, s. 4–7.

KOÇYİĞİT, Fazilet, **Lale Devri İstanbul Çeşmeleri**, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Lisans Tezi), Kayseri, 2013.

OFLAZ, Mustafa, “Ürgüp”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 42, İstanbul, 2012, s. 359–361.

ÖZBEK, Yıldray-Celil, ARSLAN, **Kayseri Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri**, Cilt: I, Kayseri, 2008.

PINAR, Mehmet, **Nevşehir Mihrapları**, (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011.

SEZGİN, Uğur, **XVIII. Yüzyılda Nevşehir ve İlçelerindeki Osmanlı Dini Mimari Eserleri**, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2002.

SÖYLEMEZ, Duygu İlkhan, **Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme (1703–1839)**, (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

ŞEMSEDDİN SAMİ, **Kamusu’l Alam**, Cilt: 2, İstanbul, 1306.

TOPÇU, Sultan Murat, “Kayserili Mimar El-Hac Mehmet Ağa’nın Kayseri’deki Hayratı” **Karadeniz**, Sayı: 13, Ardahan, 2012, s. 47–62.

ÜNVER, Gülbün, “Osmanlı Sanatında Vazolu ve Vazosuz Çiçek Demetleri” **Vakıflar Dergisi**, Sayı: 9, Ankara, 1971, s. 321–325.

EKLER

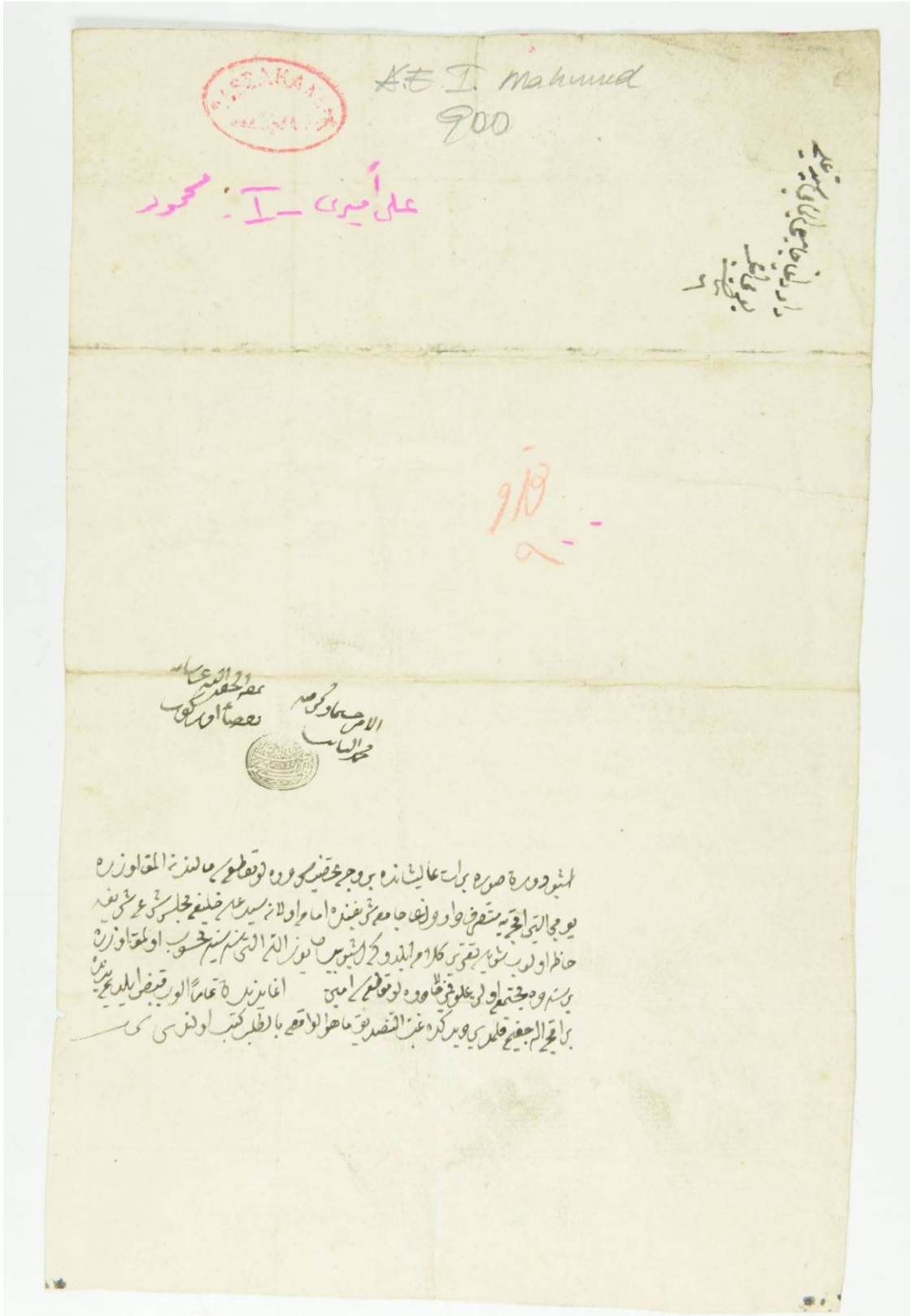
Ek 1: Ürgüb'de Kayakapu Mahallesi'ndeki Davud Ağa Camisi'ne İmamet Tevcihine Dair İlam. (BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 15, Gömlek No: 900-

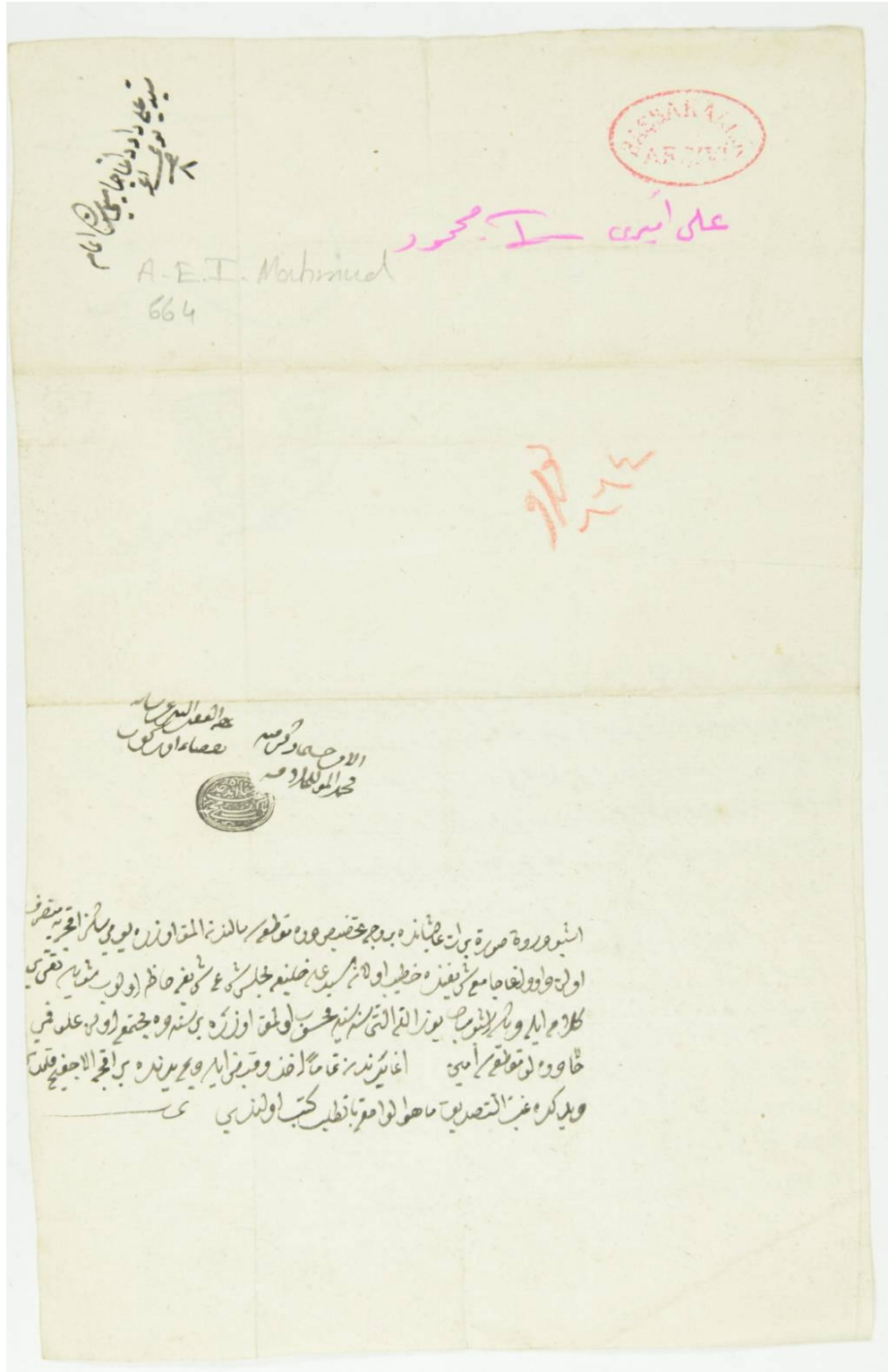
Ek 2: Ürgüç'de Kayakapu Mahallesi'nde Davud Ağa Camisi'nde Hitabet Tevcihine Dair Arz. (BOA., Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 10, Gömlek No: 664-1.)

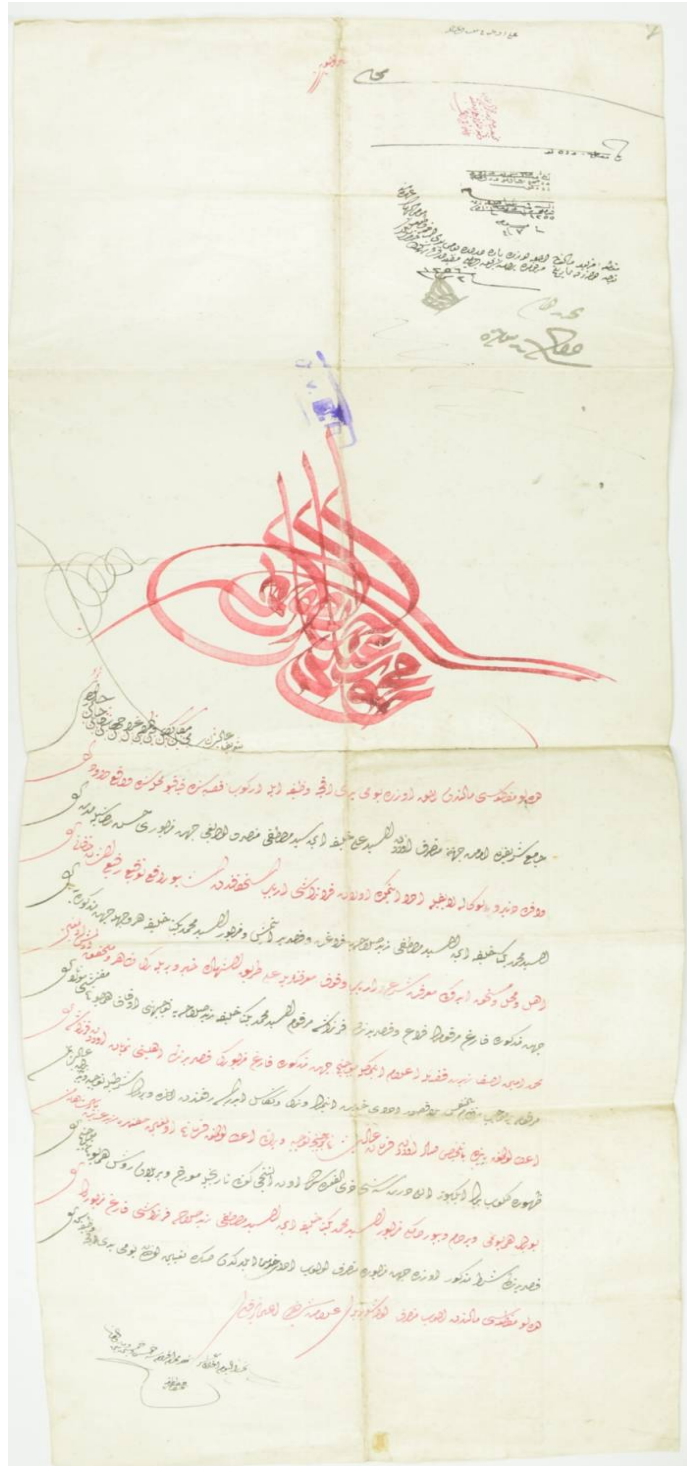
Ek 3: Seyyid Ali Halife'nin İmamlık Görevinden Alacağı Kaldığına Dair Hüccet. (BOA.,
Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 15, Gömlek No: 900-2.)

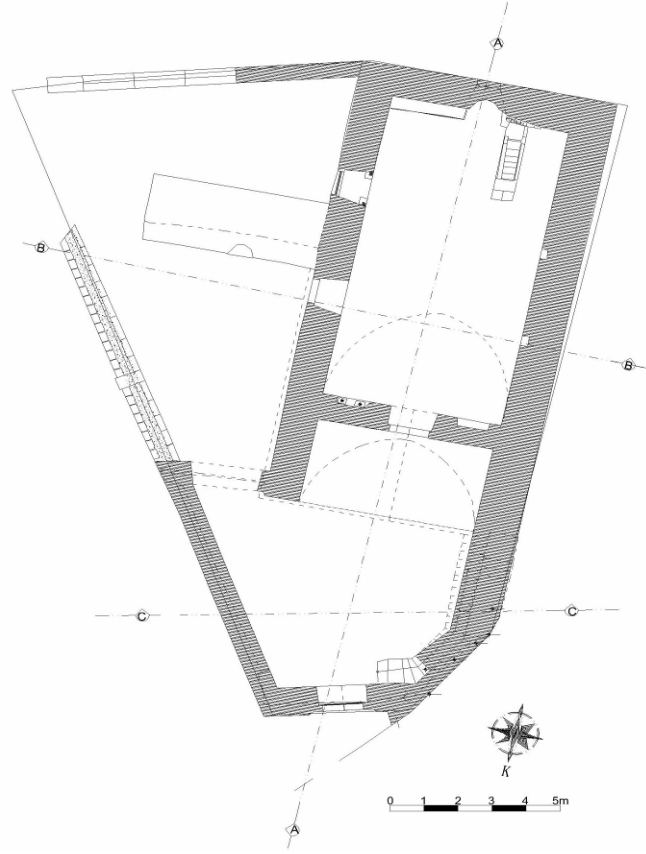
Ek 4: Seyyid Ali Halife'nin Hatiplik Görevinden Alacağı Kalmadığına Dair Hüccet. (BOA.,
Fon Kodu: AE.SMHD.I., Dosya No: 10, Gömlek No: 664-1.)

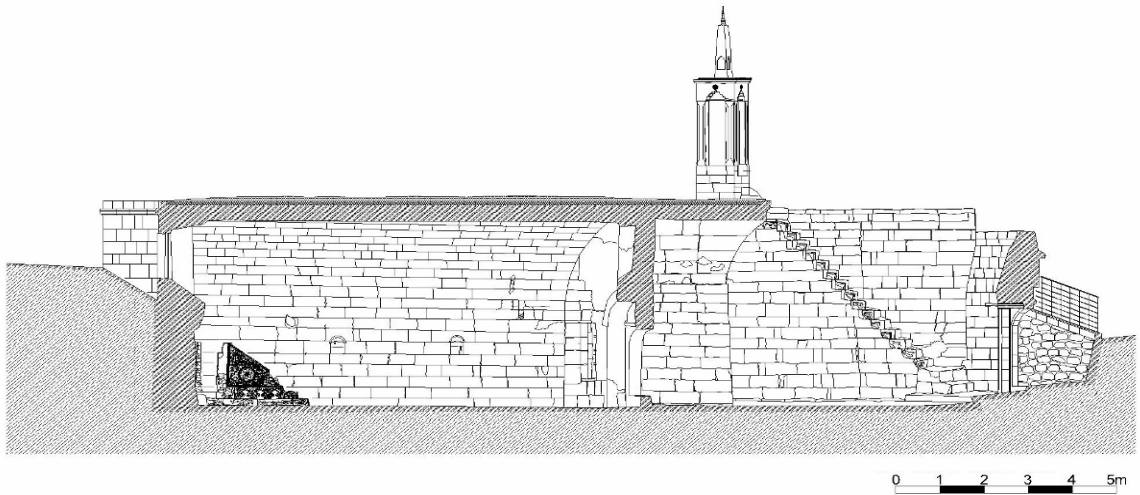
Ek 5: Ürgüb Kasabasında Vaki Davud Ağa Camisi İmamet Cihetinin Devrine Dair Sultan II. Mahmud'un Beratı (BOA., Fon Kodu: C.EV., Dosya No: 282 Gömlek No: 14375).

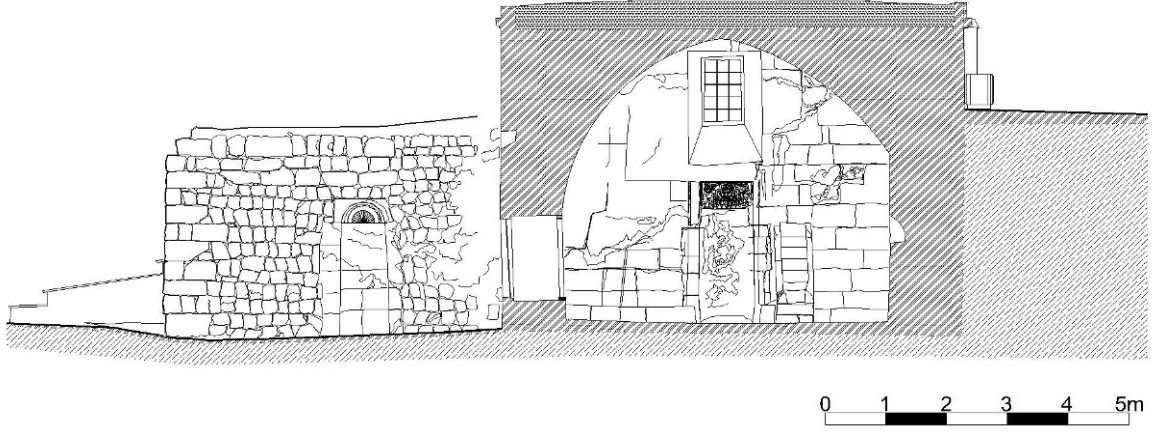
ÇİZİMLER

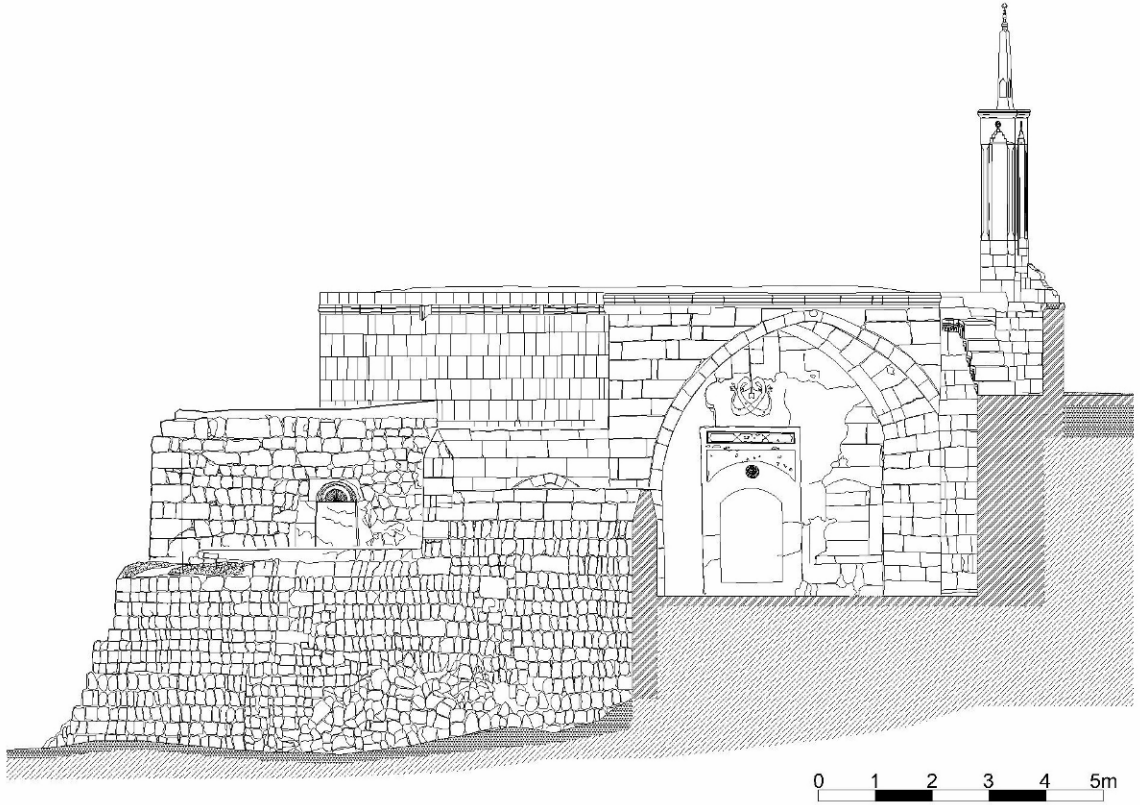
Çizim 1: Davud Ağa Camisi Rölöve Planı (Mim. Nazife Gürlek).

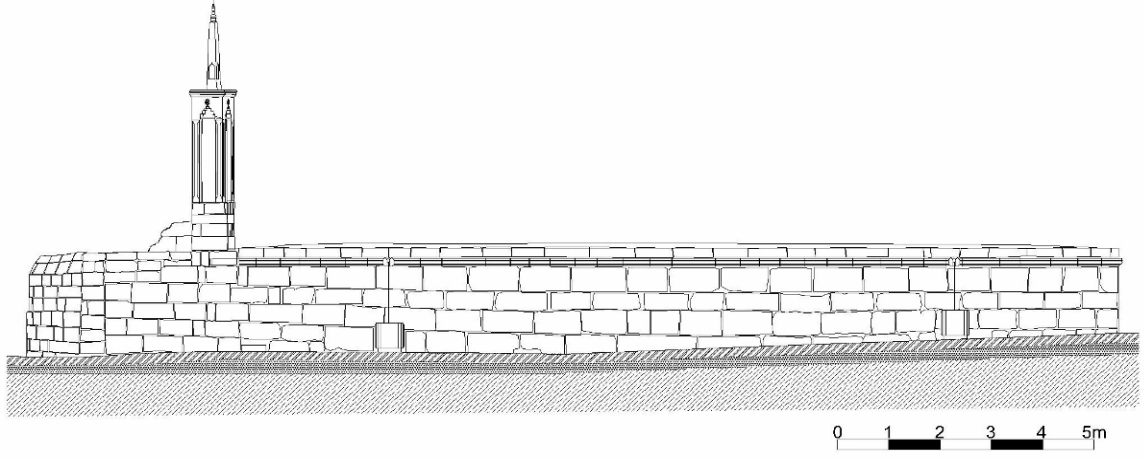
Çizim 2: Davud Ağa Camisi A-A Kesiti (Mim. Nazife Gürlek).

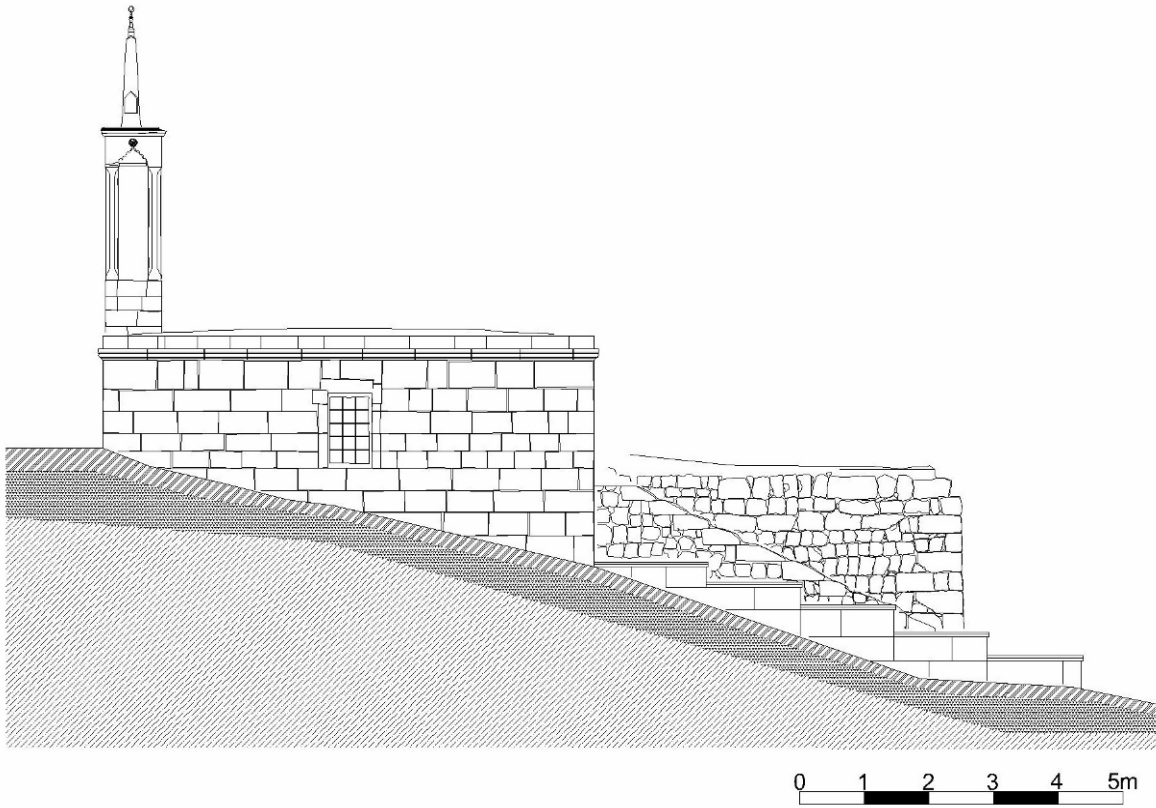
Çizim 3: Davud Ağa Camisi B-B Kesiti (Mim. Nazife Gürlek).

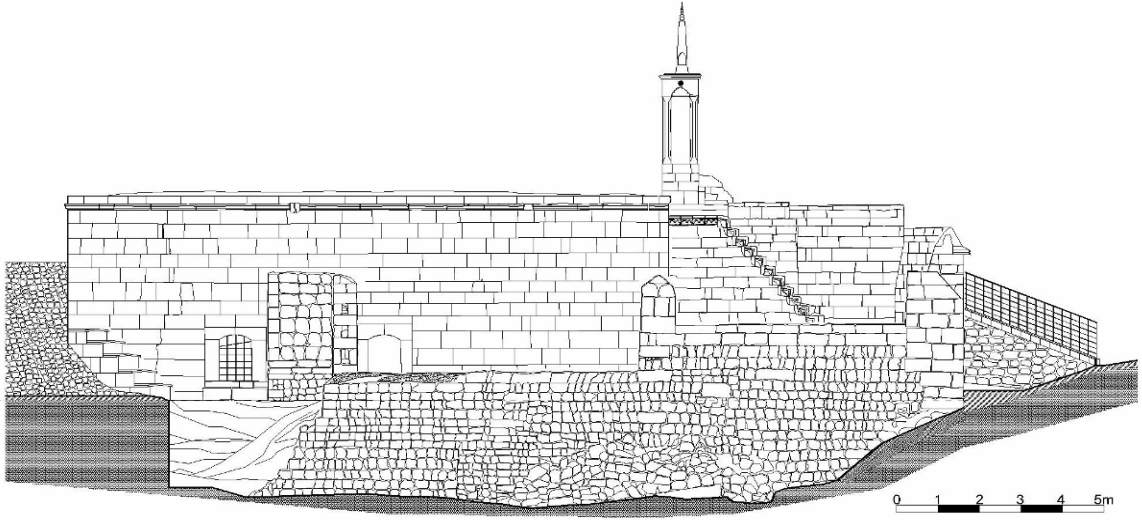
Çizim 4: Davud Ağa Camisi C-C Kesiti (Mim. Nazife Gürlek).

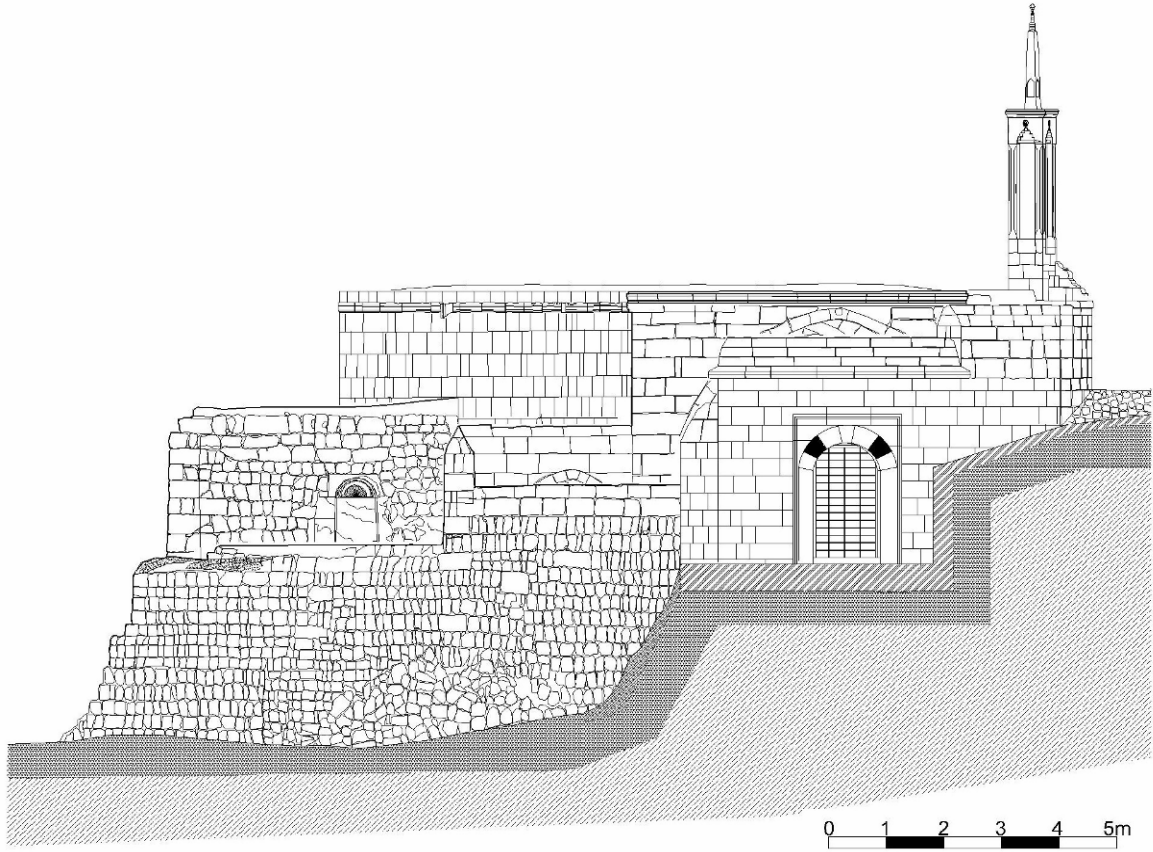
Çizim 5: Davud Ağa Camisi Batı Cephe Rölövesi (Mim. Nazife Gürlek).

Çizim 6: Davud Ağa Camisi Güney Cephe Rölövesi (Mim. Nazife Gürlek).

Çizim 7: Davud Ağa Camisi Doğu Cephe Rölövesi (Mim. Nazife Gürlek).

Çizim 8: Davud Ağa Camisi Kuzey Cephe Rölövesi (Mim. Nazife Gürlek).

FOTOĞRAFLAR

Foto. 1: Davud Ağa Camisi'nin Kuzeybatıdan Genel Görünüşü.

Foto. 2: Davud Ağa Camisi'nin Kuzeyden Genel Görünüü.

Foto. 3: Davud Ağa Camisi'nin Kuzeydoğudan Genel Görünüşü.

Foto. 4: Davud Ağa Camisi'nin Güneybatıdan Genel Görünüşü.

Foto. 5: Davud Ağa Camisi'nin Güneydoğudan Genel Görünüşü.

Foto. 6: Davud Ağa Camisi Avlu Giriş Açıklığı Genel Görünüşü.

Foto. 7: Davud Ağa Camisi Avlu Giriş Açıklığı ve Üzerindeki Bezemeler.

Foto. 8: Davud Ağa Camisi Avlu Genel Görünüşü.

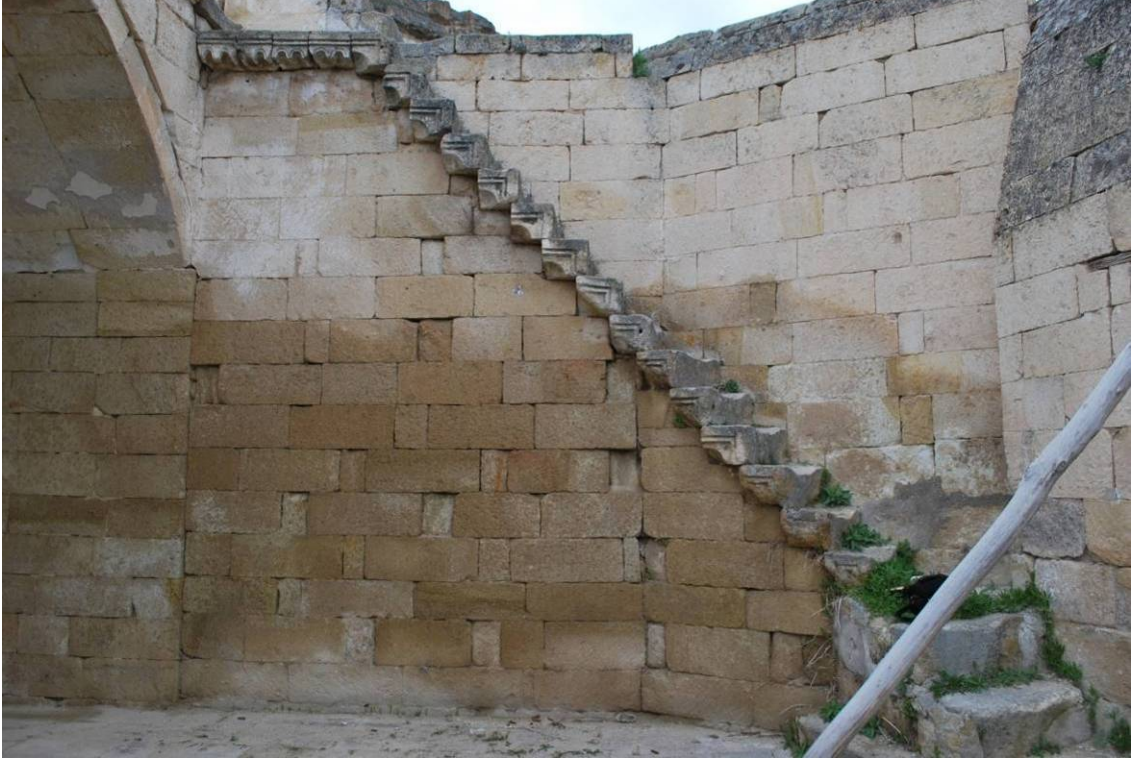

Foto. 9: Minareye Çıkışın Sağlandığı Avlunun Batısındaki Merdivenin Genel Görünüşü.

Foto. 10: Köşk Minarenin Genel Görünüşü.

Foto. 11: Köşk Minare Kemerleri Üzerinde Yer Alan Bezemelerden Bir Örnek.

Foto. 12: Batı Cephe Genel Görünüşü.

Foto. 13: Güney Cephe Genel Görünüşü.

Foto. 14: Doğu Cephe Genel Görünüşü.

Foto. 15: Doğu Cepheyi Destekleyen Pencereleer Arasındaki Payandanın Görünüđu.

Foto. 16: Kuzey Cephe ve Son Cemaat Mahali Genel Görünüđu.

Foto. 17: Harim Giriş Açıklığı Genel Görünüşü.

Foto. 18: Harim Giriş Açıklığı Üzerindeki Bezemeler.

Foto. 19: Harimin Kuzeyden Genel Görünüşü.

Foto. 20: Harimin Güneyden Genel Görünüşü.

Foto. 21: Harim Batı Cephe Genel Görünüşü ve Üzerinde Yer Alan Nişler.

Foto. 22: Harim Doğu Cephe Genel Görünüşü ve Üzerindeki Pencere Açıklıkları.

Foto. 23: Güney Cephenin Ortasında Yer Alan Mihrabın Genel Görünüşü.

Foto. 24: Mihrap Kavsarası ve Üzerindeki Süslemelerden Detay.

Foto. 25: Minber Genel Görünüşü.

Foto. 26: Minberin Doğu Cephe Pabuçluk ve Yan Aynalığı Üzerindeki Bezemeler.

Foto. 27: Minberin Batı Cephe Yan Aynalığı Üzerindeki Bezemeler.

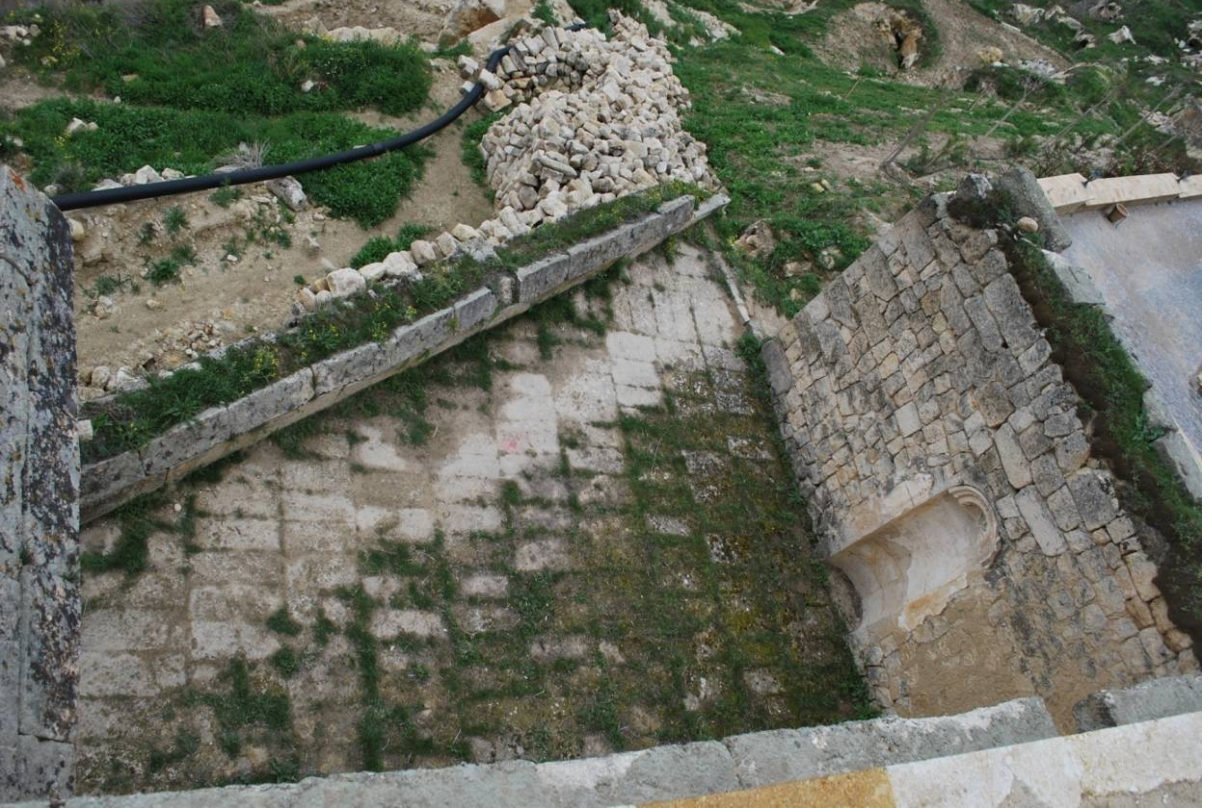

Foto. 28: Yazlık Bölümün Üstten Genel Görünüşü.

Foto. 29: Yazlık Bölümün Kuzeyden Genel Görünüşü.

Foto. 30: Yazlık Bölümün Güneyden Görünüşü ve Bu Bölüme Geçit Veren Kapı Açıklığı.

Foto. 31: Yazlık Bölüm Mihrap Nişinden Detay.

Foto. 32: Yazlık Bölüm Mihrap Kavsarası Üzerindeki Kalemişi Boya İzleri.